

Из историята на българските съдебни дебати

РЕФОРМИТЕ В УСТРОЙСТВОТО НА СЪДИЛИЩАТА*

Петър Абрашев**

В своя труд „Организация суда въ Болгаріи“, завършен в началото на 1913 г.¹, професорът от Новоросийския университет П. А. Михайлов, характеризирайки общите тенденции на законодателните новели по българското съдоустройство за последно време, а, главно, тенденциите на наредбите за постъпването на служба и повишаването на служба по съдебното ведомство, за несменяемостта и за дисциплинарната отговорност, буквално казва: „Българският законодател грижливо се зае да постави съда в условия на най-голяма независимост и самостоятелност. Той твърдо прокарва мисълта за необходимостта да се ограда съдът от влияния от политически характер. Наедно с това, българският законодател взема енергически мерки за попълването редовете на съдебните дейци с лица безпристрастно признати за работоспособни, на дело показали своите познания и способности, и ревностно се стреми да отстранява всичко, което би могло да компрометира и понижи достойнството на съда”²

От 1917 год. насам мечтата на всички добронамерени българи, на всички ревнителите за реда и законността в страната е била, ако не може да се отиде към още по-добро, то поне да се върне устройството на нашите съдилища към старото, към онова положение, което в 1913 год. е извиквало, както виждаме, у чужденците такива ласкави отзиви. Очакваше се, следователно, най-малко, едно славно връщане към познатото и оцененото минало.

В никой случай, обаче, не се допускаше мисъл, че може да се намерят правителство и камара, които да свържат името си с изменения в закона за устройството на съдилищата, тъй тежко разстройващи организацията на българския съд.

Законът за изменение на някои членове на Закона за устройството на

* Юридически преглед, 1923, № 4-5

** Петър Абрашев (23 март 1866 – 17 юни 1930) е виден български юрист и политик от Прогресивнолибералната партия, министър на търговията и земеделието в правителството на Стоян Данев (1902-1903 г.) и министър на правосъдието в правителството на Иван Евстратиев Гешов (1911-1913 г.) и четвъртото правителство на Стоян Данев (1913). При управлението на Александър Стамболийски е осъден от Държавния съд за участието си в правителството, започнало Междусъюзническата война, и изтърпява лишаване от свобода около година. Учи право в Одеса и Женева, където се дипломира. В периода 1891-1895 г. е е съдия в Разград, Варна, Русе и София (1891-1895), а след това е адвокат в София. Хонорирован доцент (1901-1925), редовен професор и ръководител на катедрата по гражданско съдопроизводство (1925-1930) в Софийския университет „Свети Климент Охридски“. Преподавател е по гражданско процесуално право и е автор на първия български учебник по гражданско процесуално право („Гражданско съдопроизводство. Лекции“ (в три тома; 1910-1918); „Охранително съдопроизводство“ (1927). Преподава Съдебно право и в Свободния университет за политически и стопански науки (1921-1930). През 1922 става дописен член на Българската академия на науките.

¹ Журнал Министерства Юстиции, септември, 1913, стр. 1 - 43

² Ц.С. стр. 43.

съдилищата, приет от Народното събрание на 27.VI. м. г. и утвърден от Царя на 10.VII, дойде да разбие надеждите и на най-големите оптимисти. Когато чете човек внимателно прокараните в този закон изменения и допълнения, отказва се да вярва, че такава несериозна и вредителна работа, в един тъй важен организационен закон, е могла да излезе от Народното събрание, след приблизително полувековно свободно съществуване на България.

Само по себе си се разбира, че ние не можем да знаем интимните мотиви, които са подбудили законодателя да надари България на 27.VI.1922 год. със Закона за изменение на някои членове от Закона за устройството на съдилищата. Имаме пред себе си само мотивите на министъра на правосъдието към законопроекта, както е бил внесен в Народното събрание. Неизлишно е да се отбележи, че, според тия мотиви, Министерството ужка държи в България да има „съдебна власт, която да оказва ефикасна защита на правовия ред и да обезпечава истинско правосъдие“. За това тази власт „трябвало да бъде добре организирана и да стои високо в нравствено и умствено отношение“.

Подразбира се, ако и да не е казано това в мотивите, че „добре организирана съдебна власт, стояща високо в нравствено и умствено отношение“, трябва и да бъде поставена в условие на пълна независимост и самостоятелност, за която цел е нужно да бъде тя „оградена от влияния от политически характер“, които, както казва проф. Михайлов, най-лесно могат да „компрометират и понижат достойнството на съда“. Като признава, че действащото съдоустройство у нас в общи черти било съставено в този дух, министърът на правосъдието намира, че това „съдоустройство, като всяка друга институция, подлежало на усъвършенстване и поправка“ и затова предлага законопроекта си, с който „се внасяли най-необходимите поправки, посочени от опита и живота“.

Ако се съди по мотивите, такъв е бил възгледът на министъра на правосъдието върху проектираните от Министерството му изменения в Закона за устройството на съдилищата. Този възглед обаче не му е попречил да приеме – даже нещо повече – не му е попречил горещо и ревностно да защити и да прокара и други изменения и допълнения (повечето от които са били предложени едва на третото четене на закона), нововъведения в Закона за устройството на съдилищата, които не само няма да издигнат отечественото правосъдие на оная висота, за която се говори в мотивите на законопроекта, но, напротив, ще разстроят това, което е било създадено с непрестанни грижи и труд в продължение на 25 години.

По твърде понятни причини, в разглеждането на Закона от 27.VI.1922 г., аз не мога – пък едва ли това е нужно – да се спирам поотделно на всеки параграф от прокараните в него изменения и допълнения. Заслужават внимание и трябва да бъдат разгледани по-отблизо измененията и допълненията, които засягат основните положения в съдебната организация.

В Закона от 27.VI. има изменения и допълнения от характер несериозен. С

допълнението на чл. 1 от ЗУС с новия пункт „д” Върховният административен съд като че ли се превръща със Закона за устройството на съдилищата в едно съдебно учреждение в системата на урежданите със Закона за устройството на съдилищата обикновени съдебни учреждения. За да подчини Върховния административен съд на Министерството на правосъдието, законодателят е вмъкнал пункт „д” в чл. 1 ЗУС, като да се е ръководил от анекдотическите съображения на оня аптекар, който поддържал, че е безразлично дали oleum ricini ще бъде в аптеката му на полицата или в шкафа с „venena”, защото, гдето и да бъде, oleum ricini все пак не е отровно средство. А, между туй, като се прегледат и другите допълнения в закона, които са във връзка с новия пункт “д”, включително и § 68 – който като сирак тъй и не е влязъл в номерацията на текстовете в закона – става явно, че законодателят е преследвал известна цел, а каква цел преследвал, ще се разбере от онова, което ще следва по-надолу.

1. Както се вижда от мотивите към министерския законопроект, „най-важна и належаща” поправка в действащия закон била тая в наредбите по подготовката на кандидати за съдебна длъжност.

И вярно е, че, както беше изкълчен Законът за УС, относително кандидатския институт с новелата от 19.XI.1914 г., поправките в това отношение се явяваха наложителни.

Ето защо не можеше да не се посрещне със съчувствие възстановяването със Закона от 27.VI. тази година наредбите за теоретическия държавен изпит, полаган от кандидатите, след като са прослужили най-малко една година, и за вписването наново кандидатите по успеха им в особен списък. Несъмнено, това са здрави гаранции за подготовката на бъдещите магистрати. Но, пита се: за какво са тия редения на списъци по показаните успехи на държавните изпити, когато чл. 23 от ЗУС запазва редакцията от 1914 г., според която министърът може да назначи за кандидати не ония, които са поместени на първо място в списъка, а когото си ще; когато втората алинея на чл. 37 по закона 1911 г. не е възпроизведена в новия чл. 38в, в който е казано само, че „издържалите с успех практическия изпит кандидати се назначават за допълнителни членове на окръжните съдилища”, без да има и най-малко указание за това, че министърът е длъжен да спазва реда, по който издържалите практическия изпит кандидати са вписани в общия списък. Личи си, че това, което е дадено с едната ръка, е взето с другата.

Но струва ми се, че даже и да беше възпроизведена втората алинея на чл. 37 в новия чл. 38в, все пак всички тия текстове, които редят подготовката на кандидатите за съдебна длъжност, които имат за цел да създадат в страната един хубав и здрав разсадник за дейци по съдебно ведомство, са свършено обеззначени с вмъкнатата към чл. 32 от закона забележка. С тая фатална забележка, която освобождава от държавен изпит както теоретически, тъй и практически, всички студенти-юристи, записани преди, през и след войната 1915-1918 г. и участвували в нея, ако упражнили правото си до края на 1924 г., като ги задължава само с 6 месеца стаж, България за ред години се печално и безславно се е обезпечила с един злокачествен подбор на магистрати. Благодеянието,

което тъй лекомислено е поднесло Народното събрание на взелите участие в последната война, е зло за държавата, пакост за подготвеното правосъдие и едно онеправдание на младежите, невзели участие по една или друга причина във войната, но минали през всички митарства на изискваната от закона подготовка, защото те трябва да сторят място на заслужилите отечеството другари, макар последните и да имат, може би, само зачетени семестри и криво ляво положен университетски изпит. А, между това, едно Народно събрание, което уважава отечественото правосъдие, с по-голямо право би могло на заслужилите на България младежи да направи подаръци в пари, земи, и, въобще, имот, отколкото да им подарява права да бъдат съдии, прокурори и адвокати без да са минали през митарствата на предвидената в закона подготовка.

При тъй несполучливо, тъй зле разрешенния въпрос за подготовката на кандидатите за съдебна длъжност, внесените от закона „поправки” в общите условия за назначаване на длъжност по съдебното ведомство и специалните условия за назначаване на тая или оная съдийска, прокурорска, началническа, секретарска или друга длъжност, са лишени от значение. Когато е реч, обаче, за тия изменения (чл. 104-109, 110, 113, 174) не можем да не направим следната къса бележка.

Поправката в чл. 103 едва ли е посочена от „живота или от опита”. Изброяването престъпните деяния, намирането под съд или следствие и осъждането за едно от които се счита за абсолютно препятствие за назначаването лицата на длъжност по съдебното ведомство, представлява преимущество. Въведеният в чл. 103 широк израз „престъпления от общ характер“ открива простор за питане под „престъпления от общ характер“ попадат ли само тъй наречените престъпления от публичен характер или попадат и тия престъпления, делата по които, макар и да се завеждат по жалба на потърпевшия, след завеждането на делото не могат да се прекратят с помирение.

Колкото се отнася пък до измененията на чл. чл. 104 – 109, 110, 113, пък даже и 174, не може да не се признае, че тия текстове страдат прекомерно често от тъй наречените „поправки“. От 1910 г. до днес текстовете в чл. чл. 104 – 109, 110 – 113 са били четири пъти в „поправка“, а наредбата за началстващите в министерството лица от 1917 год. претърпява две поправки. Както се каза, без тия „поправки“ да допринесат нещо за подобряването и заздравяването на съдебната организация, те идат да вътълпят в обществото убеждението, че самото Министерство няма един установен възглед върху важността и значението на отделните съдийски, прокурорски и административни служби; че всичко зависи от времето и обстоятелствата. А време е вече всяка година или всеки две години Министерството да не мени възгледа си на службата на мировия съдия, на следователя или на подпредседателя на окръжния съд. Днес мировият съдия йерархически да бъде равен на член на окръжния съд, а утре да бъде по-долу. Днес следователят да бъде равен на подпредседател на окръжен съд, а утре – не. Днес да се изисква за назначаването на длъжност прокурор на окръжен съд 4 години съдийска служба, а утре пет и т.н. Такова законодателстване няма изглед да се грижи за интересите на правосъдието.

2. Има други някои данни, достатъчно убедителни, че не само Народното събрание,

но и самото Министерство не се е занимало сериозно да внесе в закона такива поправки, щото действително да се обезпечи един добър подбор на магистрати за българското правосъдие.

Пакостната новела от 22.III.1917 г., с която се отмени целият строен ред за назначаването на длъжност съдия или прокурор, а също и за повишаването на магистратите в по-горна длъжност, си остава непокътната. Забележително е, че и проектът на Министерството, който си поставя за цел „усъвършенстването и поправянето” на съществуващия закон, наредбите в чл. чл. 122 – 133, които регулираха назначаването и повишаването на съдиите и прокурорите, не са възстановени. А между туй, който иска добре подготвено свободно от опасни политически влияния съдийство – съдийство високо поставено и независимо – който искрено се отвращава от „опартизанено“ съдийство, той не може да не съзнава нуждата от узаконяването на особната таблица, за която разпореждат чл. чл. 122—133. Съставена по ред и начин, представляващи всички възможни гаранции за безпристрастие и справедливост; обгръщаща всички подлежащи на назначение лица за съдии и прокурори, тая таблица, със задължителността си при назначаванията и повишенията, свързва ръцете само на безскрупулните партизани – министри, защото добросъвестните нямат нужда от свобода, с която може да се злоупотребява и да се излага, и подкопава отечественото правосъдие.

3. Често се говори, пък и се пише в официозни вестници, че нито правителството, нито Народното събрание е намерявало да посегне върху несменяемостта на съдиите. Новият закон, действително, оставя несменяемостта таква, каквато я уреди кабинетът на д-р. В. Радославов със Закона от 22.III.1917 г. На пръв поглед излиза, че кабинетът на господин Стамболийски не е посягал върху несменяемостта на съдиите. Той само не е пожелал да я разшири, нито даже да я възстанови такава, каквато е била създадена със закона от 5.V.1910 г. В действителност обаче с разни, малко или много явни или прикрити, изменения и допълнения било в самия Закон за устройството на съдилищата, било в други закони правителството е посегнало грубо върху несменяемостта на съдиите.

Посяга се върху несменяемостта от страна на днешното правителство, преди всичко, с текста на чл. 92 от Закона за държавните служители от 28.XII.1921 г., в който е казано, че „чл. 14 от закона разпространява своята сила и върху съдиите“. А според цитирания чл. 14 „преместване на друга длъжност в същото местослужене или другаде се допуша не само в случаите на повишение в по-горен клас на същата длъжност или по-горна длъжност, ако по щата на учреждението, гдето е служителят, не се допуша такъв клас”, но и в случаите на „намаление на персонала, откриване нови длъжности или учреждения, или поради нужда от засилване персонала другаде”, пък даже и „в интереса на службата“ (чл. 14, пунктове „в”, „г” и „д”). Интересно е, че Министерството не е счело за нужно със Закона за измененията от 27.VI т. г. поне да уреди последната алинея в чл. 158 от Закона за устройството на съдилищата, което, според Закона за държавните служители, може да има значение само за случаите на преместване поради несъвместимост (чл. чл. 137 – 138 от ЗНС).

С допушането да има приложение чл. 14 от Закона за държавните служители и върху съдиите, на прокараното в ЗУС начало на несменяемост на съдиите е нанесен един съкрушителен удар. И, действително, при нищожните заплати на магистратите и

всекидневно растящата скъпотия, с една реч, при днешните тежки условия на живота, достатъчно е да са развързани ръцете на министъра само с местенето на съдиите. А чл. 14 е оставил доста отворени порти за свободното влизане и излизане на министерския произвол. Мъчно ли е да се отърве министерството от един съдия, като го премести, „в интереса на службата с мотивирана заповед”, от единия край на България на другия! Но Министерството може и да не прибегва към преместването по пункт „д” от чл. 14. Даже и преместването с повишение – истинско повишение, а не привидно – може да смаже съдията не само материално, но и морално, да го накара да се превие, да се прегъне и се превърне в съдия, който ще раздава такова именно правосъдие, от каквото тъй много се отвърщава министърът на правосъдието в мотивите към законопроекта.

Познати ми са съображенията, които е изтъквал министърът, за да оправдае колко-годе накърнението на съдийската несменяемост със законоположението в чл. 92 от Закона за държавните служители. Указвал е той на необходимостта да се допусне да се „чисти стадото от мършата”, защото тук-там имало „мърши”, които не могли да се закачат с преместване. А, според моето дълбоко убеждение, не могат да се засягат основни начала на един организационен закон с цел на „улесняване махването една или няколко мърши”, защото тогава именно незабелязано самото съдебно ведомство би се обърнало на „мърша“.

Ако се вникне в някои нововъведения в Закона за устройството на съдилищата, прокарани със Закона от 27.III т.г., ще се види, че се е направило доста, за да може по-лесно да се практикува местенето на съдиите въз основа на чл. 14, пункт „г” от Закона за държавните служители било поради „намаление на персонала”, било поради „откриване нови длъжности или учреждения” или поради нужда от „засилване персонала другаде”. Вместо да прокара Закон за съдебното деление на царството в райони, окръзи и участъци, както това се предвижда в чл. 3 от Закона за устройството на съдилищата, Министерството на правосъдието прокара Закона от 27.VI т.г., който предоставя на министъра да определя със заповед всеки път, когато това му се ще, районите, окръзите и участъците на апелативните, окръжните съдилища и мировите съдии. Тъй също, вместо да се определи числото на окръжните съдилища и техните отделения, както и числото на членовете на окръжните съдилища и съдебните следователи с особен закон, щат и разписание (чл. 20 ЗУС), новият закон от 27.VI дава право на Министерския съвет, той да урежда тая деликатна работа. Като червена нишка се точи тая тенденция в прокараните изменения, да се остави било на министъра, било на Министерския съвет свободата – според случаите обстоятелствата и съвсем, може би, не в името на нуждите на правосъдието – те да стягат или разтягат териториите на съдебните райони, окръзи и участъци, да увеличават или намаляват числото на мировите и окръжните съдилища, а също и отделенията и членовете в тях и в зависимост от това да приемат, че някъде трябва да се намалява персоналът, а някъде трябва да се засили и с това да се оправдават най-произволните и съсипателни местения на съдиите.

Новият закон не е пощадил от безпокойствията и несигурностите за утрешния ден и апелативните съдилища, па дори и Върховния административен съд и Върховния касационен съд. И тук пак същата тенденция да се остави всичко, или почти всичко, в ръцете или на министъра или на Министерския съвет. И според новия закон,

апелативните съдилища са три, но техните седалища законът не определя, тъй че правителството би могло да размества апелативните съдилища, а заедно с тях и съдиите и по тоя начин да принуди последните да забравят, че законът им е гарантирал несменяемостта. Новият закон определя изрично отделенията както в апелативните съдилища, тъй и във Върховния административен съд и Върховния касационен съд. Във всички тия съдилища ще има само по две отделения, с председател и подпредседател, от които председателят председателства едното, а подпредседателят – другото отделение – и членовете, числото на които се определя с постановление от Министерския съвет. Какво точно се е целило с това нововъведение – не може да се знае. Министърът се е опитвал да оправдава тая обнова в правосъдието с нуждата да се решават предварително в Министерския съвет въпросите както относително числото на съдилищата, тъй и относително числото на съдиите, „за да вървяла работата гладко в Народното събрание“. Във всеки случай, както е сега редакцията на чл. чл. 40, 43, 44 и 49 от ЗУС по новелата от 27. VI т. г., като се има предвид, че отделенията във всичките горни съдилища (апелативни, Върховен административен съд и Върховен касационен съд) трябва да заседават в състав от трима съдии, нищо не би пречило на един министър на правосъдието – ако би му потрябвало това – да остави в Касационния съд, в Административния съд и в апелативните съдилища само по две отделения и то с толкова съдии, колкото са необходими за законните състави, а излишъка да уволни по силата на чл. 159 от Закона устройството на съдилищата, освен ако изхвърлените на улицата съдии приемат по-долни длъжности. След такава, колкото болезнена, разбира се, толкова и недостойна за правосъдието операция, след като се изхвърлят от съдилищата неприятни и досадни на властта съдии, Министерството пак би могло да назначи други нему приятни съдии въз основа на едно стъкмено постановление на Министерския съвет!

При тези нововъведения в закона, които правят съдийската несменяемост привидна, едва ли е нужно да влизаме в разглеждане и обсъждане на направените със закона от 27.VI т. г. изменения в чл. чл. 161, 163 ал. 1, които имат за цел да дадат на Министерството по-голяма свобода при уволняването несменяемите съдии. Когато се събаря, разрушава една система, не е важно, какво е сторено с някои от подпорите ѝ.

4. Във връзка с въпроса за несменяемостта или, по-добре казано, за самостоятелността и независимостта на съдебната власт в страната е изменението в чл. 9 от ЗУС, според което само съдиите и прокурорите от Върховния касационен съд, апелативните съдилища, Върховния административен съд, а тъй също и пределите на окръжните съдилища се назначават със заповед от министъра на правосъдието.

В министерския проект такова изменение не се е предвиждало, тъй че мотивите за прокарването му в закона остават неизвестни. Министърът, казват, бил обяснил в Народното събрание, че това изменение се налагало „за съкращение на работата между министерството и двореца“. Но ако тоя мотив е от решаваща важност, министерството би трябвало да го използва за едно пълно в това отношение изменение на закона: да няма съвсем указни съдии и прокурори, а само такива, назначавани със заповед от министъра. Нямаме нито право, нито основание да делим съдиите и прокурорите на по-горни и по-долни, когато им възлагаме еднакво тежка и деликатна мисия да раздават правосъдие, когато ги обличаме със съдебна власт. Както по конституциите на всички културни

страни, тъй и по нашия основен закон (чл. 13), съдебната власт като подразделение на върховната държавна власт, е власт делегирана. Съдебните места и лица упражняват съдебна власт от името на Царя, който със своя указ облича магистратите с такава власт. Затова и съдебната власт издава своите решения и присъди в името на Царя. От това гледище нововъведението в чл. 9 от Закона за УС блещи със своята противоконституционност. И, според моето искрено убеждение, решенията и присъдите, издавани от съдии, назначавани със заповед от министъра на правосъдието, в разрез с прокарания в основния закон начала, не могат да встъпят в законна сила, като издадени от лица, на които държавният глава не е делегирал власт да раздават правосъдие.

В закона от 27.VI т.г. няма нововъведение относително начина на уволняването на съдиите и прокурорите. Като е тъй, трябва да се приеме, че чл. 164 ЗУС си остава в сила. А според тоя текст всички съдии, несменяеми и сменяеми, и всички прокурори се уволняват само с указ по представление на министъра на правосъдието. Тъй че, и под режима на нововъведенията, прокарани в закона от 27.VI т.г., министърът не би могъл да уволни със заповед никой съдия, даже и такъв, който е бил назначен от него със заповед. Министърът на правосъдието би могъл да уволнява назначени с негова заповед съдии, само ако се счете за упълномощен от основния закон да делегира съдебна власт върху назначени от него за съдии лица и ако те раздават правосъдие не от името на царя, а от негово име.

5. Законодателят е бил твърде последователен в стесняването или отнемането на известни права и прерогативи на съдията и прокурорите. Още една крачка и той би стигнал дотам, щото свършено да изравни съдиите и прокурорите в правата им с всички други държавни служители.

Преди всичко, премахва се ваканцията на съдебните места. Това нововъведение не е узаконено по инициатива на Народното събрание.

В проекта на Министерството се предвижда изрично отменяването на чл. чл. 81 – 83 ЗУС. Според мотивите на министъра на правосъдието, „съдебната ваканция звучала някак в дисхармония с изискванията на новото време; днешното време, когато било станало почти като аксиома правилото, че трудът всичко побеждава. За да бъде по убедителен, министърът е счел за нужно да подкрепи тезата си с известната латинска максима „*labor improbus omnia vincit*”. Вярно е обаче, че не в днешно време, когато повече приказваме за труд, отколкото се трудим, а всякога и навсякъде се е считало за неприложна истина какво упоритият труд всичко преодолява. При все това, още в древността е била въведена съдебната ваканция. В Рим съдебни ваканции е имало през юлий и през времето на гроздобера. В съдоустройствата на европейските народи съдебната ваканция е съществувала преди векове. Още в 14-то столетие във Франция е съществувал обичай съдебните места да имат ваканция. А най-интересното е, че е трябвало да попадне властта в ръцете на едно революционно правителство, за да се регламентира съдебната ваканция със следните мотиви: „след като са посветили десет месеци от годината на длъжности, свързани с работа и труд, съдиите имат необходима нужда от почивка, както за да си отпочинат от длъжностите си, тъй и да се позанимаят с

домашните си работи (предговор от към закона от 21 фруктидор, IV год.³).

И, действително, не е справедливо да се приравнява работата на съдиите към оная на другите държавни служители. Вън от това, че работи в съдебни заседания много често и след присъствените часове, съдията, за да насмогне с изучаване на делата си, с написване на решенията, със справките си, със следенето на науката и практиката, ако иска да бъде на висотата на съдийското си служене, трябва да работи и тогава, когато другите държавни служители почиват или спят. Но съдебната ваканция ползва не само съдиите. Съдебните дела отвличат от работата и тревожат не само съдящите се, но и посторонни лица като свидетели, околни люди, вещи лица. Съдебната ваканция освобождава всички тия посторонни лица от затруднения и денгубия през лятото, най-работното за 80% от населението на страната време.

Относно отпуските новият закон внася една двойственост. Отпуските на магистратите и лицата от съдебното ведомство се регулират по два закона: по закона за държавните служители и тоя за устройството на съдилищата. Тая двойственост не е нито полезна, нито редна и аз вярвам, че все пак ще се завърнем към старото положение, а именно: специалният ЗУС да регулира изцяло отпуските и, въобще, всичките права и задължения на лицата от съдебното ведомство.

Със Закона от 27.VI т.г. е отменено правото на лицата по съдебното ведомство на увеличения от 5% върху заплатата им, ако са прослужили на една и съща длъжност в продължение на 5 години. Това изменение е предвидено и в министерския проект. В мотивите на проекта, обаче, не е казано нищо, защото министерството е намерило нужно да лиши длъжностните лица по съдебното ведомство и от това право. По всяка вероятност и тук е надделяло желанието у правителството да приравнява съдиите към другите държавни служители – приравнение, към каквото не се стремят въобще в културни страни, гдето си дават сметка какво е съдебната власт за държавата.

6. В Закона от 27.VI т.г. се съдържат доста нововъведения относно надзора върху съдилищата. Тези изменения са били предвидени и в министерския проект, в мотивите към които се казва, че „за усиление надзора над съдебните места и длъжностни лица по съдебното ведомство”, уреждат се два вида ревизии: „една по реда на подчинеността на съдебните учреждения, а друга – чрез подведомството на съдебните инспектори при министерството на правосъдието”. Понеже чл. 172 от проекта на министерството е предвиждал у упражняването на министерския надзор не само чрез съдебните инспектори, но и чрез съдиите и ревизорите, то трябва да се приеме, че под „надзор по реда на подчинеността” съставителите на проекта са разбирали надзора на съдиите – ревизори, които не се назначават от министерството, а се избират от по-горните инстанции. Тая уредба на надзора е възприета от закона от 27.VI т.г. с тая само разлика от министерския проект, че покрай упражняването от министъра на надзора чрез съдебните инспектори и съдиите–ревизори (първите по назначение от министъра, а вторите по избор от общите събрания на по-горните инстанции – за мировите съдилища измежду подпредседателите и председателя на съответния окръжен съд; за окръжните съдилища – измежду съдиите на апелативните съдилища, а за апелативните съдилища – измежду

³ Garsonnet. Traité théorique et pratique de procédure, 2me édition, 1898, t. I, стр. 66

съдиите на Върховния касационен съд) – същият надзор се упражнява и от началниците на отделения при министерството. Като се вземе под внимание, че надзорът над съдебните места и длъжностни лица по съдебното ведомство по реда на подчинеността е това, за който разпореждат чл. чл. 167, 168 и 169 от ЗУС; че мировият съдия не е подчинен на председателя или подпредседателя на окръжния съд, избран за ревизор от общото събрание на съда, а на самия окръжен съд и т.н., трябва да се заключи по Закона от 27.VI т.г., че надзорът на министерството над съдебните места и длъжностни лица, действително, се явява засилен. В закона не е казано колко инспектори и колко ревизори ще изпълняват този надзор и, вероятно, този въпрос всеки път ще се решава с бюджета.

Без да може да се изрази нещо против началото на изборността на ревизорите съдии, трябва да се каже, че този ред на надзор ще се окаже неминуемо свързан с неудобството, че тези ревизори, по много понятни причини, не ще могат да бъдат съсредоточени в министерството. А бъдат ли те далеч от министерството, последното мъчно ще може да поддържа контакт с тях. Министерството ще се окаже отрупано с ревизионни актове, които ще лежат в шкафовете на началниците и инспекторите с месеци, а, може би, и повече, и често-често министерството ще привиква ревизорите-съдии за обяснения и ще им пречи на ревизиите. Тъй ми се представлява тази нова наредба, на която недостатъците и достойнствата наистина, ще се покажат на практика. Във всеки случай, вижда ми се, че се поврежда правосъдието с това, гдето не се оставя институтът за инспектората, както бе създаден със Закона от 5.V.1910 г., да се практикува докато се уяснят неговите добри и слаби страни. Фактът, че този институт се запазва и със Закона от 27.VI т. г., показва, че министерството не се е отчаяло от него. В такъв случай то трябваше, струва ми се, да продължи да работи с него, защото честитеменявания на наредбите за надзора имат за сигурно последствие не да усилят, а да отслабнат надзора и да го направят привиден.

Нека не бъде счтено за преувеличение, ако кажа, че надеждите за добър надзор над Върховния касационен съд и Върховния административен съд по наредбата в чл. 175 по Закона от 27.VI. едва ли ще се оправдаят. Един главен инспектор, орган на министерството, какъвто предвиждаше Законът от 30.XII.1901 г., по-скоро можеше да се справи с деликатната мисия да **ревизира един Върховен съд**, чрез главния инспектор – министерството можеше поне да прави, когато се яви нужда, частични ревизии над единични случаи и факти. Такива ревизии, чрез съдии и прокурори при самите върховни съдилища, едва ли ще бъдат действителни. Те винаги ще имат изгледа на една неприятна ангария и то в средата на колегите, с които работиш и си работил, може би, десетки години.

7. Новият Закон от 27.VI не е оставил незасегната и дисциплинарната отговорност на длъжностните лица по съдебното ведомство. В проекта на министерството се предвиждат доста изменения в отдела за „дисциплинарното взискане“ и, според мотивите към законопроекта, тези изменения целяли „по-правилното уреждане дисциплинарната отговорност“. С малки регулировки Законът от 27.VI е възприел всички тези изменения.

Едно от важните изменения, относително дисциплинарното взискане, е изменението на чл. 180 ЗУС, според което дисциплинарните наказания от шест се намаляват на три. В мотивите към министерския проект се говори за „опростяване

стълбата на дисциплинарните наказания” с изхвърлянето на „излишните наказания”. Без да искам да влизам в препирня със съставителите на законопроекта по въпроса за излишните дисциплинарни наказания, ще забележа, че напредналите държави, напротив, предпочитат не къса, а дълга „стълба на дисциплинарни наказания”, за да се избегне налагането веднага на по-тежко или тежко наказание на един труженик по съдебното ведомство на страната. Изглежда, че в известни среди има долно мнение за чувствителността на българския съдия и затова действително „усилват дисциплинарните наказания“. Министерството счита за „излишни” в стълбата на наказанията забележката, лишението от старшинство и лишението от права на повишение в длъжност. На министерството се вижда леко наказание дори и временното отстранение от длъжност. Съставителите на закона – съдебни дейци, добре запознати с българската действителност – въвеждат като второ по строгостта си наказание в стълбата на дисциплинарните наказания „преместването на равна длъжност”. Те знаят какво е за българския съдия „преместване на равна длъжност”. Въобще, преместването от едно място на друго за българския съдия даже и с чувствително повишение е едно наказание, защото това, което ще се изразходва при преместването и ще се изгуби с преместването, не ще може да се покрие с годишното повишение на платата. А колко по-тежко наказание е преместването на равна длъжност! **Аз не зная дали дисциплинарния съд не би направил жест на снизхождение към осъдения дисциплинарно съдия, ако вместо да го осъди на по-лекото наказание „преместване на равна длъжност”, би го осъдил направо на най-тежкото - „уволнение от служба”.**

И в реда на дисциплинарното производство Законът от от 27.VI дава нещо ново или поне на вид ново. Новото е, че при Министерството на правосъдието се учредява дисциплинарен съвет — състоящ се от трима съдии от Върховния касационен съд, избирани за една година, един началник отделение, назначен от министъра, и един съдебен инспектор (без да се определя, кой ще го назначи) – който се натоварва да разглежда дисциплинарните дела на кандидатите на съдебна длъжност, изпълняващи съдийски длъжности, на допълнителните членове на окръжните съдилища, на мировите съдии, съдиите на окръжните съдилища (следователите не са поменати) и на апелативните съдилища. Тоя дисциплинарен съвет е горе-долу копие на съществуващия по Закона от 5.V.1910 г. Висш дисциплинарен съвет при министерството. Висшият дисциплинарен съвет прекрати съществуването си по силата на Закона от 30.XII.1911 г. Пишущият тия редове (в качеството си на бивш министър) е бил член във Висшия дисциплинарен съвет за съдене на съдиите и сам се е убедил в липсата на условия за виреенето при Министерството на правосъдието на такъв съвет, който и има, и няма самостоятелно съществуване; който ще има за членове съдии от Върховния касационен съд, обременени от своя съдийска работа, и началник на отделение при Министерството, който има също своя особна работа и т. н. Такъв съвет при Министерството няма да има своя канцелария, свой секретар: архивар, писар и т. н. Спомням си как покойният д-р П. Данчов, като председател на Висшия дисциплинарен съвет през 1910 год., със свойствената му духовитост, осмиваше „канцеларския ред”, „делопроизводството“ и „архивата“ на председателствания от него съвет, която била навсякъде и никъде и затова често пъти търсел с часове насрочени за разглеждане дела.

Дълбоко съм убеден, че и новосъздаденият дисциплинарен съвет ще свърши тъй, както свърши и Висшият дисциплинарен съвет и законодателят пак към организацията на дисциплинарния съд, създадена със Закона от 30.XII.1911 г. Щом законодателят е оставил да съществува при Касационния съд дисциплинарен съвет, комуто са подсъдни делата срещу съдиите от Касационния съд, нему трябва една крачка, за да създаде такива съвети и при апелативните съдилища. Опитът вече показва, струва ми се, че по-добър ред на дисциплинарно производство у нас, при нашите условия, от тоя, който имахме до оня ден – ред, който е съществувал и по Закона за съдоустройството от 1880 г., не сме имали и не ще можем да имаме. Не можем да не се отнесем отрицателно и към нововъведението в Закона бр. 27.VI. относително реда на разглеждане на дисциплинарните дела. От измененията, прокарани в чл. чл. 203, 208, 209 и от отменението на чл. 204 ЗУС се вижда, че законодателят се е блазил да създаде такъв ред в разглеждането на дисциплинарните дела, щото не само да няма производство в „публично съдебно заседание“, но дори да няма друго освен разпоредително заседание. Непонятно е защо законодателят толкова е държал да направи от дисциплинарните производства секрет дори и тогава, когато дисциплинарно преследваните са против тайнствеността. Още по-малко понятно е защо законодателят е направил решенията на дисциплинарните съвети окончателни, а особено, след като е направил изменения в закона, които не само не увеличават, но напротив, намаляват гаранциите за един добър дисциплинарен съд. В мотивите към законопроекта се съдържа справедлив упрек към тъй нареченото „кабинетно правосъдие“. Страх ме е, че дисциплинарният съд, според последните изменения в закона, ще се обърне именно в „кабинетен“ съд.

8. В грижите си за „усъвършенстването“ на съдоустройството, за да обезпечи на страната добро правосъдие, законодателят се е загрижил и за добрата подготовка на адвокатите. По изменението на чл. 115 занапред могат да бъдат адвокати само лица, които, притежавайки юридическо образование, са издържали държавен теоретически изпит, прекарвали са две години стаж при някой адвокат и след това са издържали практически държавен изпит. Забележките към чл. 115, по редакцията му от 19.XI.1914 г., която позволяваше на кандидатите за адвокати да се явяват пред съдилищата като представители от името на адвокатите, при които са приписани с общо пълномощно, е премахната. Занапред не може, тъй също, да преупълномощава адвокат друг такъв с просто писмо, обгербовано с 1 л. марка. Забележката към чл. 115 ЗУС е била премахната в Народното събрание. В проекта не е било предвидено махването ѝ. Напротив, в проекта – а именно, в проектираното изменение на чл. 118 – се е предвиждал ред и излагали условия, при които и адвокатите биха могли да бъдат назначени за съдии, дори и в апелативните съдилища, и във Върховния касационен съд. Тези проектирани изменения Народното събрание не е възприело. То е показало и тук неприязност към адвокатите. Но Народното събрание не се е спряло само тук. Новата алинея към чл. 173 ЗУС не позволява на страните, по каквото и да било дело пред съдилищата, да имат едновременно и съвместно двама или повече защитници. Мотивът на законодателя е един, но такъв, че не може да се обори с никаква аргументация: “Sic volo, sic jubeo”.

